

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Центр професійної та післядипломної освіти

Кафедра управління імені Олега Балацького

Шифр _____

Наказ ректора про

затвердження теми

До захисту допускається

завідувач кафедри

_____ І. І. Рекуненко

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему

"УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ"

**за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійна програма "Державна служба"**

Студента гр. ДС.мз-11

Сумцова Віталія Вікторівна

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Сумцов В.В.

Науковий керівник

д.е.н., професор, Рекуненко І.І.

Суми 2022

РЕФЕРАТ

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи магістра становить 44 с., зокрема, 6 таблиць, 6 рисунків, 34 найменування використаних джерел.

Метою роботи є узагальнення і систематизація теоретико-концептуальних, науково-методичних засад політики оподаткування доходів населення України та обґрунтування організаційно-економічного механізму реалізації стратегії оптимального рівня їх вилучення до державного бюджету через фіскальні механізми.

Для досягнення мети дослідження було поставлено і виконано такі основні завдання: визначено особливості функціонування податкової системи України; проаналізовано зарубіжний досвід формування та функціонування системи оподаткування доходів громадян; досліджено правові засади оподаткування доходів населення України; описано принципи регулювання доходів населення України через їх оподаткування; визначено інституційні проблеми існуючої політики оподаткування доходів населення; розроблено рекомендації щодо вдосконалення політики оподаткування доходів населення України.

Предметом дослідження є сукупність відносин у системі оподаткування доходів населення України в умовах соціальної трансформації.

Об'єктом дослідження є політика оподаткування доходів населення України.

Методи дослідження. Для реалізації мети й завдань дослідження використовувалася сучасна наукова методологія.

Інформаційною базою даних дипломного дослідження є нормативно-правові дії українських та зарубіжних установ та організацій за напрямом їх діяльності, статистичні та аналітичні матеріали, офіційні документи органів

державної влади, Інтернет-ресурси, праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, а також твори окремих авторів.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики в сфері регулювання доходів населення в Україні.

Ключові слова: податки, доходи населення, політика оподаткування доходів, податкова система, соціально-економічна політика, державний бюджет.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ДПС- Державна податкова служба

ЄРПН – Єдиний державний реєстр податкових накладних

ІКС – Інформаційно- комунікативна система

ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку

ВНД – Валовий національний дохід

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ПДФО –Податок з доходів фізичних осіб

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ	11
1.1. Особливості функціонування податкової системи України.....	11
1.2. Зарубіжний досвід формування та функціонування системи оподаткування доходів громадян.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	18
2.1. Правові засади політики оподаткування доходів населення України.....	18
2.2. Актуальний стан регулювання доходів населення України через їх оподаткування.....	24
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	31
3.1. Інституційні проблеми політики оподаткування доходів населення в Україні.....	31
3.2. Удосконалення політики оподаткування доходів населення України.....	35
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Рівень доходів населення є основним показником сучасного суспільства, який передусім відображає добробут його громадян. Разом із тим, рівень доходів відображає ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб окремої людини.

Сучасний етап розвитку економіки України накладає значні обмеження на застосування традиційних методів політики доходів. Виникає необхідність розроблення підходу до вдосконалення механізму державного регулювання, який спрямований на розподіл доходів та на сферу їх формування і забезпечує соціальну переорієнтацію економіки.

Нерівність за доходами часто спричиняє макроекономічну нестабільність. Значна нерівність доходів населення є чинником бідності і, відповідно, масштабного вторинного перерозподілу доходів через соціальні трансферти, які в свою чергу зумовлюють високі бюджетні витрати, а отже, і бюджетний дефіцит, на покриття якого необхідні додаткові кошти, що провокує інфляцію; інфляція значно сильніше впливає на доходи бідніших верств населення, а отже, провокує посилення нерівності.

Теоретично зміст державної політики оподаткування доходів населення полягає в їх ефективному розподілі. Цей процес реалізується через державний бюджет шляхом оподаткування різноманітних груп населення, які отримують грошові доходи та соціальні виплати. Політика щодо регулювання грошових доходів населення є одним із найважливіших напрямів соціально-економічної політики держави і має охоплювати всі верстви населення, сприяти зростанню реальних доходів працюючого та непрацюючого населення. Ефективна політика доходів передбачає всебічне врахування впливу всіх факторів та прогнозування наслідків впливу на формування динаміки і структури доходів населення.

Об'єкт дослідження – політика оподаткування доходів населення України.

Предмет дослідження – сукупність відносин у системі оподаткування доходів населення України в умовах соціальної трансформації.

Мета і завдання дослідження - узагальнення і систематизація теоретико-концептуальних, науково-методичних засад політики оподаткування доходів населення України та обґрунтування організаційно-економічного механізму реалізації стратегії оптимального рівня їх вилучення до державного бюджету через фіскальні механізми.

Для досягнення мети дослідження було поставлено і виконано такі основні завдання:

- визначено особливості функціонування податкової системи України;
- проаналізовано зарубіжний досвід формування та функціонування системи оподаткування доходів громадян;
- досліджено правові засади оподаткування доходів населення України;
- описано принципи регулювання доходів населення України через їх оподаткування;
- визначено інституційні проблеми існуючої політики оподаткування доходів населення;
- розроблено рекомендації щодо вдосконалення політики оподаткування доходів населення України.

Методи дослідження: аналізу – при дослідженні нагальної необхідності реформування політики в сфері регулювання доходів населення; історичний метод – для дослідження змін законодавства та чинних ставок податку з доходів фізичних осіб; порівняння – в ході аналізу ставок податку з доходів фізичних осіб в зарубіжних країнах; узагальнення – для визначення тенденцій до зміни та негативних рис сучасної політики в сфері регулювання доходів населення України.

Нормативна, інформаційна та емпірична база наукового дослідження складається із загальних та спеціальних джерел, таких як: Конституція України, закони України, постанови Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, підзаконні нормативно-правові акти, публікації періодичних видань, наукові роботи та відкриті джерела інформації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Особливості функціонування податкової системи України

За даними CASE Ukraine [14], більше 90% українців ніколи не сплачували податки самостійно. Тому вони навряд чи підозрюють або розуміють повністю, що державний бюджет наповнюється з одного чіткого джерела: власних податкових платежів.

Більшість працівників знають, що їхня зарплата якимось чином оподатковується. Але насправді їх більше цікавить та частина зарплати, яку вони отримують на власний рахунок (без податку). Вважається що розглядати види та розміри податків із заробітної плати – справа виключно роботодавця. Більше того, деякі наймані працівники взагалі не мають чіткого уявлення, чи оподатковується їхній заробіток, чи вони отримують зарплату без утримання податків та без офіційного працевлаштування.

Система надходжень до Державного бюджету базується на внесках з доходів мільйонів жителів України. Всі ці кошти йдуть на утримання як державного апарату, так і на оплату державних закупівель, покриття соціальних зобов'язань, військові видатки, тощо.

З утриманих з доходів громадян податків фінансують і гарантоване Конституцією медичне обслуговування, місцеві комунальні платежі, видатки Пенсійного фонду України, навчання на місцях бюджетного замовлення та студентські стипендії, зарплати працівників бюджетної сфери, тощо. Тобто, у разі збільшення видатків державного бюджету, гроші у переважній більшості випадків беруть виключно з доходів українців.

Із своїх заробітків (доходів) жителі нашої країни сплачують податки, які поділяються на прямі та непрямі – в залежності від механізму формування зобов'язань з їх сплати.

Прямі податки сплачують з трьох груп заробітків.

Перша група – це податки із заробітної плати, які працівник сплачує до державного бюджету (податок із доходів фізичних осіб, єдиний внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування та військовий збір – 18, 22 та 1,5 відсотки відповідно).

Друга група заробітків оподатковується у разі реєстрації громадянина як суб'єкта підприємницької діяльності податків (оподаткування даного виду доходів здійснюється в залежності від виду системи оподаткування на якій провадиться господарська діяльність) – підприємцями сплачується єдиний податок або ПДФО, єдиний внесок та військовий збір.

Третя група заробітків – це пасивний дохід громадян: банківські відсотки, роялті тощо. Даний вид доходів підлягає оподаткуванню за різними ставками, найбільша з яких становить 18%.

Крім того, існують непрямі податки, які платять усі без винятку громадяни, іноді навіть не підозрюючи цього.

За оцінками CASE Ukraine [14], приблизно одна чверть отриманих працівником грошей після сплати прямих податків утримується до державного бюджету як податки на споживання або непрямі податки, незалежно від того, є отриманий дохід законним чи він походить від тіньової зайнятості та є неоподатковуваним.

Так, кожного разу, коли ми щось купуємо в магазині або отримуємо якусь послугу (включаючи комунальні платежі), ми сплачуємо 20% від вартості товару як податок на додану вартість (ПДВ). Тютюнові та алкогольні вироби додатково обкладаються акцизним податком. Імпортні товари обкладаються ввізним митом.

Тобто, навіть якщо громадянин отримав дохід із тіньового джерела виплати (такого що офіційно не декларувалося та податки з якого не сплачувалися), він при купівлі товарів, робіт, послуг будь-якими способом поповнює державний бюджет.

В Україні основна ставка податку з доходів фізичних осіб відносно низька та складає 18%, при тому що у країнах з розвинутою економікою рівень цього податку може становити до 50% - як у країнах Європи та США. Є навіть країни, де ставка податку з доходів фізичних осіб ще вища, наприклад, Франція.

В Україні надто багато непрямих податків, які сплачують громадяни навіть не підозрюючи того. Податком на додану вартість обкладається набагато ширший асортимент товарів, ніж у європейських країнах, існує високий рівень оподаткування фонду заробітної плати, який сплачує роботодавець, хоча працівник може про це не знати, але врешті-решт його покриває працівник. Є також акцизи та імпорتنі мита. Загалом це становить близько 60% усіх податкових надходжень. Ілюзія низького рівня податків з доходів громадян в Україні ґрунтується на тому, що податкові платежі здійснюють не громадяни самостійно, а компанії та підприємства, які виступають у ролі так званих податкових агентів.

1.2. Зарубіжний досвід формування та функціонування системи оподаткування доходів громадян

Для вивчення прогресивного досвіду формування та функціонування системи оподаткування доходів громадян необхідно досліджувати політику оподаткування в країні з високим рівнем життя та соціально орієнтованою економікою.

Однією з таких країн, згідно з нещодавнім звітом Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), є Нідерланди - восьма за

рейтинговими показниками розвинена країною. Нідерланди вважаються найкращими майже за всіма дослідженими факторами, врахованими в індексі, особливо щодо того, як люди бачать силу своєї мережі соціальної підтримки та баланс між роботою та особистим життям, досягнутий у країні [29].

Нідерланди — невелика держава, однак її валовий національний продукт в абсолютному і відносному (на душу населення) вимірі свідчить, що Нідерланди — одна з найбагатших країн у світі, займає 12-е місце серед країн, що входять в Організацію економічної співпраці і розвитку [18].

Якщо ви заробляєте гроші, проживаючи в Нідерландах, то повинні платити податки. Це аксіома, яка декларується чинною державною політикою у сфері оподаткування доходів населення. Нідерланди є соціально свідомою країною, і люди з вищими заробітками можуть розраховувати на значне оподаткування своєї зарплати (до 49,5%). Однак особиста ситуація, тип роботи, статус резидента та інші активи та заробітки (особливо з-за кордону) суттєво вплинуть на розмір ставки оподаткування.

Податкова система Нідерландів має комплексну спрямованість та постійно змінюється, вона подібна до податкових систем інших країн Європи.

Нідерландська податкова служба (Belastingdienst) є органом Міністерства фінансів. Belastingdienst відповідає за збір податків і внесків на соціальне страхування. Податкові надходження значною мірою фінансують державні витрати. Це включає субсидії на мистецтво, культуру, житло, догляд за дітьми, охорону здоров'я, пенсії та соціальні виплати [2].

Прибутковий податок є основним податком, який стягується з усіх видів доходів громадян. Фізичні особи сплачують прибутковий податок та відрахування на соціальне страхування, що становлять єдиний комбінований податок, який розраховується за прогресивною шкалою. Для деяких категорій громадян (наприклад, осіб, старших 65 років) встановлюються нижчі ставки.

Одноразові виплати оподатковуються за різними ставками. Так, вихідна допомога, прибуток від реалізації або ліквідації бізнесу оподатковуються за ставкою 45%, дохід на приріст капіталу, одержаний від реалізації акцій, – 20 відсотків. Якщо фізична особа тимчасово працює в Нідерландах, то її дохід оподатковується за ставкою 35 відсотків [11].

У Нідерландах громадяни платять податок зі свого доходу, багатства та майна. Податкова система Нідерландів поділяє різні види оподаткованого доходу на три блоки, кожна з яких має свою власну ставку, на такі групи:

- 1- оподатковуваний дохід від прибутку, роботи та володіння житлом: заробітна плата, пенсії, соціальні виплати та вартість майна, яке займає власник;
- 2- оподатковуваний дохід від значних відсотків;
- 3- оподатковуваний дохід від заощаджень та інвестицій.

Платники податків-нерезиденти можуть претендувати на базову надбавку в 3 податковому блоці під час визначення своїх доходів від інвестицій та заощаджень у Нідерландах. Це потенційно знижує їх податкову ставку в певних ситуаціях.

Belastingdienst автоматично утримує відсоток місячної заробітної плати громадян. Однак наприкінці кожного року жителям країни потрібно подавати податкову декларацію (*belastingaangifte*) та декларувати свої доходи та майно. За підсумками річного декларування декларанти отримують податкове повідомлення про необхідність доплати податків, а в деяких випадках – отримують податкову знижку [11].

У структурі податкових надходжень Нідерландів, порівняно з Україною, простежуються суттєві відмінності – доходи державного бюджету від прямих податків (34% від загальної суми доходів у 2021 році) переважають надходження від непрямого оподаткування доходів населення (27% від загальної суми надходжень у 2021 році).

Загалом в економіці позитивною вважається тенденція до збільшення частки прямих податків у структурі бюджетних надходжень, що свідчить про активізацію підприємницької діяльності, зниження рівня безробіття та нелегальної зайнятості населення, а тому можна зробити висновок, що Нідерланди мають більші, порівняно з Україною, можливості для реалізації соціальної політики шляхом перерозподілу доходів. Водночас виконуються принципи соціальної справедливості з точки зору державної політики у сфері оподаткування, адже громадяни з вищим рівнем грошових надходжень платять більше податків.

Проведення політики зниження непрямого оподаткування доходів населення у 2022 році підтверджується рішенням уряду Нідерландів від 28.12.2021 року № 2021-0000234981, яким запроваджується режим коригування для прямих податків у 2022 році. Рішення, зокрема, передбачає підвищення ставки податку на оподатковуваний дохід від роботи та побуту [13].

Паралельно з підвищенням рівня прямого оподаткування провадиться політика зниження непрямих податків. Так, уряд Нідерландів з 1 січня 2021 року ввів пільги на інвестиції, пов'язані з роботою. Цей захід дозволяє компаніям відраховувати відсоток своїх інвестицій (наприклад, придбання нового обладнання) з податку на заробітну плату в Нідерландах. Уряд передбачив 2 мільярди євро (2,34 мільярда доларів) на цей захід. Це тимчасовий захід, спрямований на стимулювання інвестицій у бізнес [12].

У 2022 році уряд Нідерландів послідовно продовжує політику стимулювання розвитку бізнесу через зниження рівня непрямих податків з доходів населення - поріг доходу за якого відбувається підвищення з 15 до 25% ставки податку на прибуток підприємств підвищили з 245 тис. євро до 395 тис. євро. (у 2021 році у порівнянні з 2020 роком цей поріг підвищували з 200 тис. євро до 245 тис. євро) [16].

Отже, можна зробити висновок, що державна політика Нідерландів у сфері оподаткування доходів населення спрямована на зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання та стимулює розвиток підприємництва, яке в свою чергу забезпечує створення нових робочих місць та дає додаткові надходження до державного бюджету.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1. Правові засади політики оподаткування доходів населення України

Реалізація державної політики у сфері оподаткування доходів громадян, згідно положення про Державну податкову службу України, яке затверджено постановою КМУ від 6 березня 2019 р. №227, здійснюється через Державну податкову службу - центральний орган виконавчої влади, діяльність котрого спрямована та скоординована Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України [6] та яким реалізується державна податкова політика, державна політика щодо адміністрування єдиного внеску. Державна податкова служба України зобов'язана керуватись: законами України, Конституцією України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України [7], актами Кабінету Міністрів України, іншими законодавчими актами [28].

Регулювання відносин у сфері оподаткування доходів населення в Україні здійснюється на основі Податкового кодексу України та низки інших законодавчих і нормативних актів [2].

Податкова система - це сукупність законодавчо встановлених у державі податків, зборів і платежів; принципів, форми і способів їх визначення, зміни або скасування; заходів щодо забезпечення їх сплати, контролю та відповідальності за порушення податкового законодавства.

Податкова політика - це сукупність дій, що здійснюються державою у сфері стягнення та стягнення податків. Вона знаходить своє відображення у видах податків, розмірі податкових ставок, визначених певним колом платників і об'єктів оподаткування, податкових пільгах. [27].

Податкова політика - це частина всієї фінансової політики країни на середньострокову та довгострокову перспективу.

Рисунок 2.1 – Складові податкової системи

Податкова система включає (рис. 2.1):

1. Податкову ставку.

Податкова ставка – це величина податку на одиницю оподаткування (одиниця виміру об'єкта оподаткування тощо). Податкова ставка, котра визначається як відсоток, поділяється на такі види:

- пропорційна, це коли ставка оподаткування однакова та не залежить від розмірів доходу;

- прогресивна, це коли ставки оподаткування зростає зі збільшенням доходу;

- регресивна, це коли податкова ставка знижується зі збільшенням доходу.

[27]

2. Суб'єкти та об'єкти оподаткування доходів населення.

- суб'єкти оподаткування – це ті, хто сплачує податки, а саме податкові агенти (які зобов'язані утримувати та перераховувати податки під час їх виплати громадянам) та фізичні особи, які самостійно декларують власні доходи та сплачують з них податки;

- об'єктами оподаткування є: заробітна плата працівників, дохід підприємця, вартість рухомого та нерухомого майна, кількість землі тощо.

3. Види податків, поділяються на прямі та непрямі податки.

- прямі податки стягуються безпосередньо з об'єкту оподаткування.

- непрямі податки – це ті податки, котрі встановлюються на товари та послуги і входять і їх ціну. Це податок на додану вартість (ПДВ), акцизи, мито [27].

В Україні існують загальнодержавні та місцеві податки та збори.

До державних податків належать податки та збори, встановлені Податковим кодексом України і сплачуються на всій території країни, крім випадків, передбачених цим Законом.

Місцеві податки складаються з податків і зборів, визначених відповідно до переліку в діапазоні ставок, передбачених цим Законом, і встановлюються селами, селищами, муніципалітетами та громадськими радами територій відповідно до закону та планів майбутнього формування території громади, що входить до його відання, та обов'язкові до сплати на території відповідної територіальної громади.

До загальнодержавних податків належать: податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, екологічний податок, рентна плата, мито.

До місцевих податків належать: податок на майно, єдиний податок.

До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір [2].

Основними, декларованими державою, принципами сучасної податкової системи України є:

- ефективність, котра визначається регулюючою і стимулюючою функціями податків,

- справедливість – передбачає недоцільність і неможливість перекладання податкового тягаря на бідні версти населення і навіть частковий перерозподіл через механізм оподаткування частини національного доходу на користь найбідніших верств,

- корисність – стягнені з працівників через податкову систему кошти, мають повернутися до них у формі соціальних витрат,

- оптимальне співвідношення між економічною ефективністю і справедливістю, котра передбачає недоцільність надмірного перерозподілу національного доходу через податковий механізм (так як це гальмувало б інвестиції) або вилучення із заробітної плати таких податків, які підривали б зацікавленість безпосередніх працівників у зростанні продуктивності праці,

- ефективність адміністрування, витрати на управління повинні бути мінімальними, так як управлінню необхідно ґрунтуватися на раціональних законах, а механізм оподаткування повинен бути зрозумілим для всіх платників податків,

- економічна обґрунтованість податків – розміри податків повинні встановлюватися на основі фінансового стану та показників розвитку економіки країни,

- стабільність податкового законодавства означає – податки не повинні змінюватися на протязі бюджетного року.

- рівняння та унеможливлення дискримінації – це забезпечення впровадження однакового підходу до суб'єктів господарювання,

- рівномірність сплати – податки мають бути сплачені у зазначений термін,

- гнучкість – податкове законодавство повинно своєчасно відреагувати на зміни соціально-економічного життя населення не порушуючи стійкості податкового законодавства,

- інфляційна нейтральність,

- недопущення подвійного оподаткування одного і того ж об'єкта оподаткування,

- доступність та однозначність всіх норм податкового законодавства,

- гласність – це офіційне опублікування відомостей щодо надходжень податків та їх витрачання [27].

Функції податків наведено на рис. 2.2.

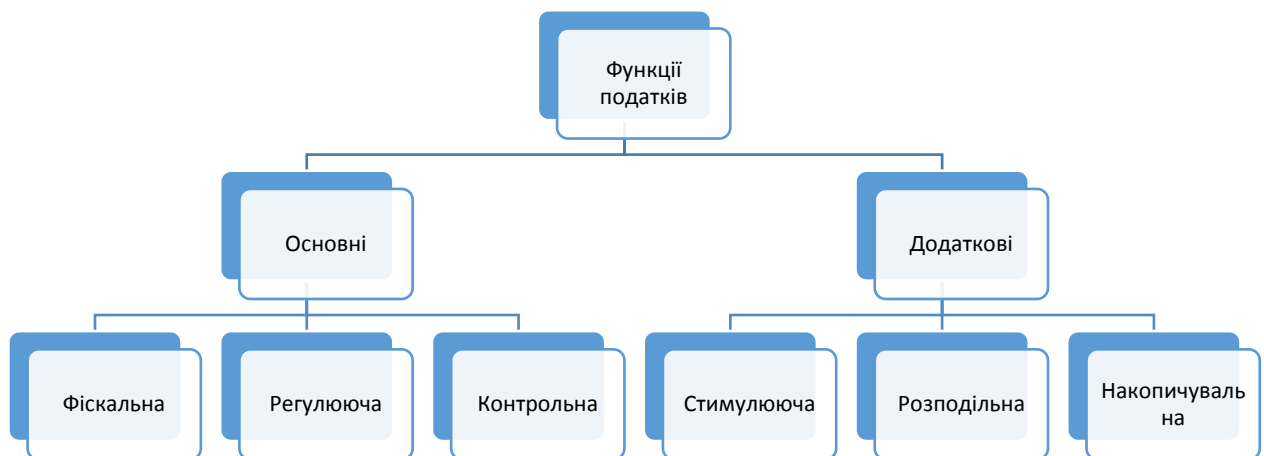

Рисунок 2.2 – Основні та додаткові функції податків

1. Найголовніша функція податків – це фіскальна (лат. *fiscus* – державна скарбниця). Згідно цієї функції, податки виконують своє основне призначення – це насичення доходної частини бюджету, доходів держави для задоволення відповідних потреб суспільства країни.

2. Регулююча функція є певним доповненням попередньої та стосується як регулювання виробництва, так і регулювання споживання (наприклад непрямі податки).

3. Контрольна функція реалізується під час оподаткування при регламентації державою фінансово-господарської діяльності юридичних осіб, одержанні доходів громадянами, використанні ними майна [27].

Додаткові функції, які виконують податків :

1. Розподільна функція – це своєрідне відображення фіскальної: наповнити бюджет для подальшого розподілу коштів. Але на стадії розподілу ця функція тісно пов'язана з регулюючою, і в одній і тій самій дії, можуть бути обидві функції.

2. Стимулююча (дестимулююча) функція створює напрямок для розвитку або згортання господарської діяльності. Так само як і регулююча, вона може бути пов'язана із застосуванням механізму певних пільг, зміною об'єкта оподаткування та зменшенням бази оподаткування.

3. Накопичувальна функція - це своєрідне узагальнення всіх попередніх функцій податків [27].

Виконуючи свою регулюючу функцію, податки і податкова система в цілому повинні створювати умови для перерозподілу податкового тиску (не провокуючи виникнення «податкового тягаря») і стимулювання виробництва, не допускаючи дисбалансів між оподаткуванням доходів і споживання. Разом з тим, сума стягнутих податків і зборів, а також їх ставок, наданих пільг повинна відповідати принципу економічної обґрунтованості.

Для податкового механізму нашої держави характерний високий рівень непрямих податків, тягар сплати яких господарюючі суб'єкти перекладають на населення, яке є кінцевим споживачем вироблених товарно-матеріальних цінностей та послуг, що не стимулює підвищення їх споживання та відповідний розвиток виробництва.

2.2. Актуальний стан політики регулювання доходів населення України через їх оподаткування

Українська економіка має найбільше відношення експорту до ВВП у Європі, навіть більше, ніж мегаекспортер природних ресурсів Росія. Більшість із них – це такі товари, як сільськогосподарська продукція, сталь і залізна руда, а більшість експортерів – приватні компанії, що належать багатим і надбагатим українцям. Багаті не лише контролюють найприбутковіші сектори економіки, але й засоби масової інформації та політичні партії, і, отже, їхній вплив дозволяє їм насолоджуватися низькою ставкою оподаткування доходів фізичних осіб, яка в Україні єдина та не залежить від рівня доходів [8].

Щоб доповнити ці податкові пільги (субсидовані населенням із найнижчою середньою заробітною платою в Європі), експортери також переміщують прибутки до юрисдикцій із низьким рівнем оподаткування, занижуючи ціни на продажі офшорним посередникам..

Tax Justice Network підтверджує можливість ухилення від сплати податків у фінансових потоках України - депозити українських фірм і фізичних осіб розташовані переважно в Швейцарії. 30% загальної вразливості створюють США і 26% – Швейцарія. Також іноземні інвестиції в Україну відбуваються переважно з офшорних фінансових центрів (рис. 2.3). 8,4 млрд доларів США іноземних інвестицій надходять з Нідерландів, 6,4 млрд доларів США з Кіпру та 2,1 млрд доларів США зі Швейцарії.

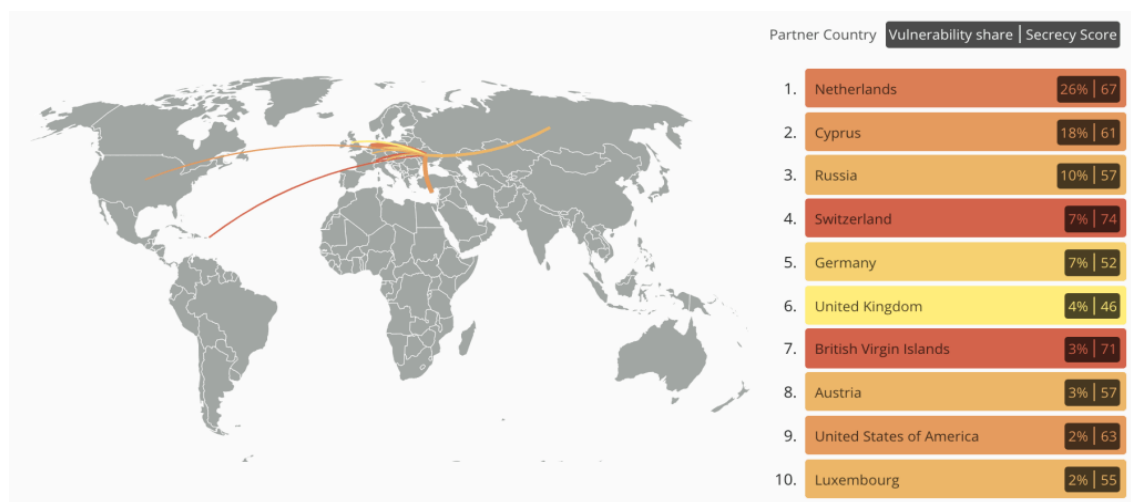

Рисунок 2.3 – Прямі іноземні інвестиції в Україну. Основні партнери

Окрім грубої несправедливості ухилення від сплати податків та офіційного заниження податків для забезпечених верств населення, обмежені ресурси роблять українську державу доволі вразливою щодо боротьби з економічними кризами, спровокованими війною з Росією та пандемією [20].

Як розрахункові обсяги податкових надходжень до державного бюджету в розрізі окремих податків, так і оцінка розподілу податкового навантаження за видами податків та базами їх нарахування можуть надати інформацію для оцінки напрямку державної політики та її основні параметри.

Так, згідно Закону України "Про Державний бюджет на 2022 рік" [3], урядом нашої країни було заплановано отримати до державного бюджету 1103,7 млрд грн податкових надходжень, причому неподаткові надходження планувалися на рівні 150,4 млрд, а загальна сума доходів бюджету визначалася на рівні 1267,4 млрд грн. Пропорційний розподіл платежів наведено на рис. 2.4.

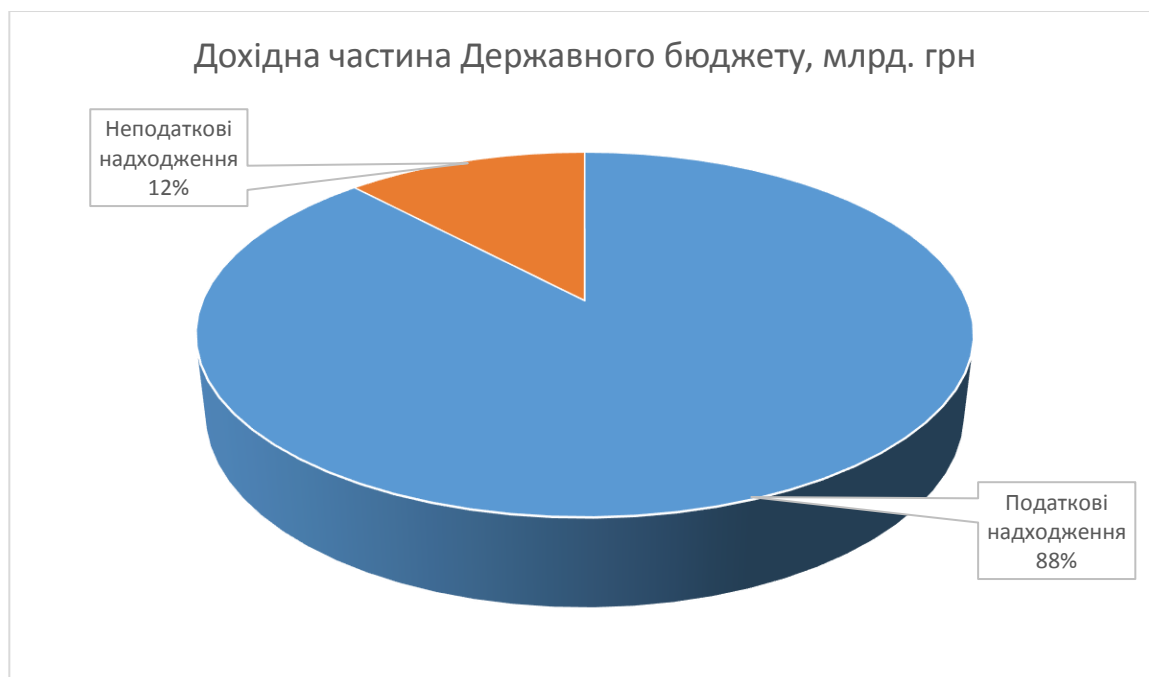

Рисунок 2.4 – Пропорційний розподіл платежів Державного бюджету

За результатами аналізу структури податкових надходжень до Державного бюджету України можна оцінити напрямок державної політики у сфері оподаткування.

Так, у таблиці 2.1 у відносному вимірі щодо розміру валового внутрішнього продукту (ВВП) представлені основні показники, що характеризують структуру податкових надходжень у поточному році та за попередні періоди.

Таблиця 2.1

Ключові параметри податкової системи України, % ВВП

Вид податку	2001-2008	2009-2013	2014-2020	2021	2022
з доходів фізичних осіб	4,5	4,8	6,1	7	7,5
на прибуток підприємств	4,6	3,9	2,7	2,5	2,8
на додану вартість	7	9,4	9,8	10,1	10,5
акцизний	1,3	2,6	3,5	3,1	3
Середнє значення податкового коефіцієнту за відповідний період	31,2	38,4	38,3	37,6	39,4

Виходячи з наведених в таблиці 2.1 даних, в Україні простежується довгострокова тенденція збільшення частки непрямих податків (податку на додану вартість і акцизу) разом з податком з доходів фізичних осіб в структурі валового внутрішнього продукту.

Хоча наведені в таблиці 1 дані загалом відповідають середньому для країн ЄС показнику, але враховуючи податкові послаблення, стимули й пільги, що було реалізовано у європейських країнах в якості антикризових заходів у 2020-2021 роках, до кінця 2022 році можна очікувати його зниження для європейських платників податків.

Порівняльна структура податкового навантаження за джерелами формування зобов'язань зі сплати податків наведена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл податкового навантаження за типом бази оподаткування в Україні та країнах євроспільноти, у відсотках від ВВП

Період, рік	Податковий коефіцієнт,	у тому числі:				
		Споживання	Праця	Капітал	Власність	Екологія
2020	39,5	14,4	19,9	5,2	0,9	0,1
2021	37,6	14	18,8	4,4	0,8	0,1
2022 (за даними дохідної частини Державного бюджету 2022 року)	39,4	14,2	20,5	4,7	0,7	0,09
Середнє значення за період	38,83	14,2	19,73	4,7	0,8	0,1
Довідково: Середнє значення по ЄС станом на 2020 рік	39,1	11,1	19,5	8,4	2,5	2,4

За результатами аналізу показників податкового навантаження за типом бази оподаткування можна зробити висновок про існуючі диспропорції податкової системи України – при низькому рівні середньодушового доходу в Європі та низькій купівельній спроможності громадян, непрямі податки є

найвищими. При цьому рівень оподаткування капіталу майже у два рази нижчий ніж у країнах Європейського Союзу, ставки оподаткування власності утрічі нижчі рівня країн ЄС, а рівень ставок оподаткування шкідливих виробництв у 24 рази нижчий від європейського [17].

З 2004 року в Україні діє Закон "Про податок з доходів фізичних осіб". Основним нововведенням є скасування прогресивної ставки податку та встановлення єдиної ставки податку в розмірі 15% (з 1 січня 2004 р. по 31 грудня 2006 р. ставка податку становила 13%, а в 2007 р. зросла до 15%) для забезпечення податкової рівності та розширення податкової бази.

З 1 січня 2011 року базова ставка податку на доходи фізичних осіб залишилася незмінною – 15%, а з 2016 року для більшості співвітчизників і переважної більшості випадків ставка ПДФО становить 18%.

Однією з головних соціальних проблем сучасної України є зростання різниці в доходах населення. У 2020 році 20% найбагатших громадян отримали 34% сукупних доходів населення, а найменш заможні 40% – лише 25%. Розрив у грошових доходах між найбагатшими та найменш заможними 10% населення збільшився з 4,9 разів у 2016 році до 5,2 разів у 2020 році [8, с.2].

Відсутність прогресивної шкали оподаткування в Україні означає, що громадяни з високим доходом сплачують одну й ту ж саму ставку 18%, що й громадяни низьким доходом, тоді як у більшості країн Західної Європи резиденти та нерезиденти з високим рівнем доходу сплачують податок за ставкою близько 55%.

Таблиця 2.3 підсумовує мінімальну заробітну плату та ставки податку на доходи фізичних осіб у країнах з ринковою економікою, що розвиваються.

Таблиця 2.3

Мінімальна заробітна плата та ставки податку на доходи фізичних осіб у деяких країнах світу

Країна	Мінімальна зарплата на початок 2020 року	Базова ставка податку	Шкала оподаткування
Азербайджан	77,61 євро	до 2500 манат – 14%; більше 2500 манат – 25%	Прогресивна шкала
Білорусь	159,29 EUR	13% до усіх доходів, крім тих щодо яких встановлена інша ставка	Єдина ставка
Вірменія	136,172 USD	єдиний прибутковий податок – 23%	Єдина ставка
Естонія	540 EUR	прибутковий податок – 20%	Фіксована ставка
Грузія	не має даних	20% не залежно від отриманого доходу	Єдина ставка
Казахстан	100 євро (110 USD)	прибутковий податок складає 10 % для резидентів та 20 % для нерезидентів	Єдина ставка
Киргизстан	20,39 євро (1854 сомов)	прибутковий податок 10%–20%	Прогресивна шкала
Латвія	430 євро	20%, якщо сума доходу в місяць не перевищує 1667 євро і працівник подав податкову книжку роботодавцю. 23% для тієї частини заробітної плати, яка дорівнює або перевищує 1667 євро, якщо працівник не подав податкову книжку роботодавцю, тоді 23% застосовується до всієї суми заробітної плати. якщо до працівника застосовується система соціального страхування іншої країни, тоді місячний дохід, що перевищує 4583 євро, оподатковується за ставкою 31,4%	Прогресивна шкала
Литва	607 євро	прибутковий податок з населення: 20% (якщо заробітна плата не перевищує 120 сзп (середня заробітна плата), то є 136 344 євро в рік), 27% (якщо зарплата перевищує 120 сзп)	Прогресивна шкала
Молдова	114 євро	єдина ставка прибуткового податку – 12%	Єдина ставка
Таджикистан	41 USD	єдина ставка прибуткового податку 13 %	Єдина ставка
Туркменістан	248 USD	прибутковий податок поширюється на все населення незалежно від сфери діяльності. його розмір залежить безпосередньо від заробітної плати особи. чим більше у людини оплата праці, тим вище відповідно буде податок	Прогресивна шкала
Узбекистан	71,03 USD	основна ставка податку на доходи фізичних осіб –12%	Єдина ставка
Україна	199 USD	18 %	Єдина ставка

За результатами аналізу даних таблиці 2.3 можна зробити висновок, що в більшості країн (9 з 15) діє єдина ставка податку на доходи фізичних осіб. Поточні ефективні фіксовані ставки коливаються від 10% у Казахстані (найнижча з дев'яти країн із єдиною ставкою) до 23% у Вірменії (найвища з дев'яти країн із єдиною ставкою).

При цьому на початку 2020 року мінімальна зарплата в Таджикистані за законом про єдиний податок становила 41 долар США, а ставка податку – 13%. В Україні найвища мінімальна заробітна плата становить 199 доларів США, а ставка податку за законом про єдиний податок становить 18%.

Отже, можна зробити висновок, що держава в процесі формування та реалізації своєї політики у сфері оподаткування доходів населення фактично впроваджує принцип перенесення найбільшої частки податкового навантаження на сумлінних та пересічних платників податків, декларуючи низький рівень прямих податків, які утримуються безпосередньо з доходів громадян.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Інституційні проблеми оподаткування в Україні

Світовий банк поділяє економіки на чотири групи доходів: низький, нижчий-середній, вище-середній і високий. Дохід вимірюється за допомогою валового національного доходу (ВНД) на душу населення в доларах США, конвертованих у місцеву валюту. Згідно з аналітичною класифікацією Світового банку за 2023 фінансовий рік (липень 2022 – червень 2023), країни з низьким рівнем доходу визначаються як країни з ВНД на душу населення 1085 доларів США або менше в 2021 році; країни з доходом нижче середнього — це країни з ВНД на душу населення від 1086 до 4255 доларів у 2021 році; країни з доходом вище середнього — це країни з ВНД на душу населення від 4 256 до 13 205 доларів у 2021 році; а країни з високим рівнем доходу – це країни з ВНД на душу населення, що перевищує 13 205 доларів США у 2021 році [21].

Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні у 2021 році становив 200,09 млрд доларів США, згідно з офіційними даними Світового банку. Величина ВВП України становить 0,15 відсотка світової економіки, а рівень ВНД на душу населення склав 4835 доларів

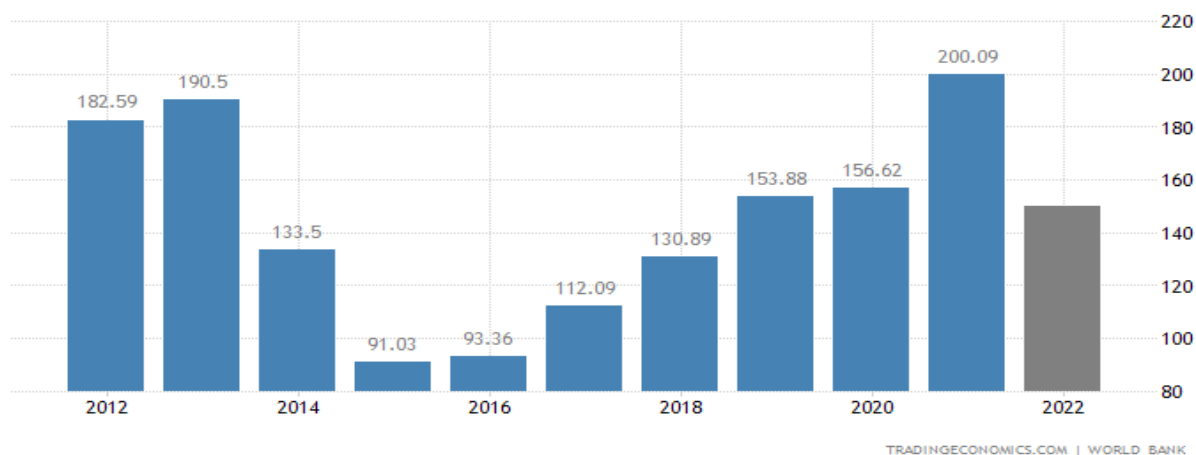

Рисунок 3.1 – Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні у 2021 році за даними Світового банку [22].

Враховуючи те, що український бюджет мізерний і що подолання кризи потребує бюджетного втручання, можна очікувати, що уряд активізує зусилля, щоб закрити податкові лазівки та таким чином допомогти суспільству подолати економічний спад. Але всупереч логіці справедливості та ефективності, запроваджені «антикризові заходи» надали подальші податкові пільги для компаній, жодних для працівників, і незначну підтримку постраждалим працівникам.

Ключовими заходами, вжитими Україною для подолання економічного шоку, є:

- тимчасове звільнення сільськогосподарських підприємств від сплати земельного податку;
- тимчасове призупинення податкових перевірок і штрафів для юридичних осіб та підприємців;
- надання можливості не платити соціальний внесок та єдиний податок для самозайнятих осіб;

Ці заходи покладають тягар подолання кризи на працівників, бідну більшість суспільства, тоді як особи, які є кінцевими бенефіціарами прибуткових бізнесів отримують подальшу підтримку за рахунок держави:

- податок на землю вже було запроваджено за спеціальною нижчою ставкою, яка замінила корпоративний податок для агробізнесу. Ці податкові пільги для надприбуткових експортерів сільськогосподарської продукції критикували за надання їм несправедливих і непотрібних переваг, а тепер навіть цю знижену ставку скасовано [28].

- припинення податкових перевірок і штрафів можуть отримати лише власники бізнесу, оскільки податки та внески на соціальне страхування автоматично вираховуються з місячної зарплати працівників [26];

- перерва у сплаті внесків на соціальне страхування для самозайнятих є несподіваною на багатьох рівнях: деякі види діяльності залишалися прибутковими під час кризи, тож навіщо зменшувати їхні податки? І чому надавати податкові пільги для самозайнятих осіб, а не для найманих працівників? Цей захід відповідає загальній неоліберальній ідеології послідовних правих українських урядів [23].

Неефективність регулюючої (або соціальної) функції оподаткування відіграла значну роль в Україні, оскільки вона розвивалася разом із розподілом доходів населення. Коригувальна функція досягається шляхом диференціації умов оподаткування. Ефективність регулювання можна підвищити за умов зміни податкового законодавства, враховуючи різноманіття платників податків за їх соціально-економічними характеристиками: неодружені або одружені, самотній батько/мати, з одним, двома або більше дітьми на утриманні.

Основні проблеми та негативні риси сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні узагальнено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Основні негативні риси та проблеми сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб

Негативні риси та проблеми	Можливі шляхи подолання існуючих недоліків
Низька соціальна ефективність податкових знижок та податкових соціальних пільг обумовлена інституційними чинниками	Поступове та послідовне реформування існуючого механізму функціонування ПДФО
Вітчизняне законодавство не передбачає підстав для застосування сімейного оподаткування.	Запровадження ставок оподаткування, що залежали б саме від розміру доходу (тобто чим вище рівень доходу, тим більший податок)
Відсутність механізмів ефективного впровадження в життя усіх законодавчо передбачених положень	Легалізація доходів громадян від тіньової економічної діяльності
Нерівномірність розподілу податкових надходжень по різних регіонах, оскільки рівень доходу залежить від рівня розвитку промислового виробництва в регіоні	Нарощування податкових надходжень до бюджету шляхом залучення таких резервів, як зростання доходів фізичних осіб, створення робочих місць, заходи щодо збільшення кількості працездатного населення та збільшення інвестицій в економіку
	Застосування комбінацій щодо використання ПДФО. Усі види доходів повинні мати особистий механізм оподаткування, який дійсно враховує особливості їх отримання, вагомість для платника та трудомісткість адміністрування
Імовірність заниження платниками податку, особливо підприємцями, оподаткованого доходу і ухилення від сплати податку	Прогресивна шкала має використовувати помірні ставки від 5 до 25%, що дасть змогу зменшити податкове навантаження на платників, які мають низький та середній рівень статку, та з часом підвищити його для платників, які мають високий рівень, що збільшить надходження до національного бюджету країни
	Варто відмовитися від лише фіскального підходу до збільшення надходження до бюджету України. Основною метою вдосконалення ПДФО має бути підвищення рівня суспільного добробуту, що діє на користь самих платників податків. А це сприятиме підвищенню рівня податкової культури

Підсумовуючи, завдяки відсутності постійного тиску на українську політичну еліту щодо зменшення нерівності в оподаткуванні доходів громадян, нинішня криза призвела до подальшого поширення податкової

несправедливості, а тому держава на нинішньому, складному, етапі свого розвитку має активізувати скоординовані зусилля для боротьби за податкову та економічну справедливість як в Україні.

3.2. Удосконалення політики оподаткування доходів населення України

Війна Росії з Україною спричинила катастрофічну гуманітарну кризу та поставила під загрозу стабільність геополітичних відносин. Прогнозується, що економіка регіону Європи та Центральної Азії скоротиться більш ніж на 4,1% у 2022 році. Це другий серйозний шок і регіональна рецесія за два останні роки. Більше того, війна посилила занепокоєння щодо різкого уповільнення глобального зростання.

Потрясіння від пандемії на тлі зростання кількості випадків COVID-19 у деяких великих економіках додали нестабільності фінансовим і товарним ринкам і, як результат, можуть стримати перспективи глобального зростання. Війна також підвищила вірогідність дестабілізуючої хвилі біженців; масштабних фінансових стресів у деяких країн, що розвиваються; сплеску інфляційних очікувань; та відсутності продовольчої безпеки. Затяжний конфлікт, ймовірно, посилить невизначеність політики і фрагментуватиме глобальні торгові та інвестиційні мережі [24].

Війна серйозно підірвала прогрес і загострила існуючі територіальні відмінності та виклики управління. Водночас продемонструвавши критичну важливість місцевих людських ресурсів, адміністративних можливостей і можливостей надання послуг для подолання безпосередніх наслідків війни. Ці можливості будуть настільки ж важливими в процесі відновлення, а додаткові навички, наприклад взаємодію з інвесторами, необхідно буде розвивати, щоб субнаціональні органи влади могли досягти короткострокових цілей

реконструкції та створити умови для підвищення стійкості та покращення життя громадян.

За десятиліття до широкомасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року показники України за кількома напрямками розвитку значно покращилися. Наприклад, з 2015 по 2019 рік частка населення, яке живе нижче національного прожиткового мінімуму, скоротилася більш ніж вдвічі – з 52% до 23%. З 2010 по 2020 рік доступ до Інтернету значно зріс (з 23% до 63%), хоча цей прогрес був більш помітним у міських *областях*, ніж у сільських. Частка населення, яке користується Інтернетом, також залишається нижчою, ніж у порівнюваних країнах, таких як Польща (78%), і значно нижчою за середній показник для країн-членів ОЕСР (86%). У період з 2015 по 2020 рік показники України за Всесвітніми індикаторами управління також покращилися, зокрема щодо політичної стабільності та якості регулювання [25]/

Згідно з базовим сценарієм, який визначив Світовий банк, частка населення України з доходом нижче національної межі бідності може сягнути майже 60 відсотків у 2022 році порівняно з 18 відсотками у 2021 році. Виходячи з глобальної межі 6,85 доларів США на день, бідність, за прогнозами, зросте з 5,5 відсотка у 2021 році до 25 відсотків у 2022 році з високими ризиками зниження, якщо ситуація з війною та енергетичною безпекою погіршиться.

Незважаючи на те, що активні бойові дії наразі локалізовані, тривалість війни невизначена, а ризики погіршення ситуації високі. Якщо припустити, що військова та економічна ситуація суттєво не зміниться, очікується, що ВВП скоротиться на 35 відсотків у 2022 році з поступовим відновленням на 3-4 відсотки в середньостроковій перспективі. Цей сценарій не включає будь-які потенційні позитивні наслідки великої реконструкції, а також можливі негативні ризики, пов'язані з погіршенням ситуації з безпекою та/або дефіцитом енергії протягом зимового сезону. Очікується, що до кінця року інфляція

прискориться до 30 відсотків, а реальна заробітна плата впаде на 10 відсотків порівняно з минулим роком [24].

Чим бідніша сім'я, яка є первинним та основним осередком суспільства [5], тим більша частка її доходу витрачається на такі потреби, як їжа та паливо. Коли вартість основних товарів зростає, грошей, доступних для задоволення інших потреб, таких як охорона здоров'я та освіта, не вистачає. Війна в Україні та подальша криза вартості життя призводять до того, що найбідніші громадяни мають ще менше шансів отримати доступ до основних послуг, а тому для держави важливо забезпечити більш справедливий розподіл податкового навантаження на доходи українців.

Однією з головних негативних рис політики регулювання доходів громадян України є її фіскальна спрямованість, яка не дозволяє ефективно перерозподіляти доходи між різними верствами населення для досягнення соціальної справедливості в частині доступу до суспільних благ і перенесення акценту з прямої державної соціальної підтримки, виходячи з потреб, на стимулювання малозабезпечених працівників в частині доходів від зайнятості через відповідні податкові пільги.

Одним із варіантів вирішення такої проблеми є повернення прогресивного оподаткування доходів громадян, що означає більш високі ставки податку для тих, хто має більший дохід, і менші ставки для тих, хто має низький дохід.

Загалом, існують аргументи на користь більшої прогресивності оподаткування на різних рівнях соціально-економічної реальності. Одним з аргументів на користь впровадження прогресивного оподаткування на рівні окремих суспільних систем є те, що дохід має низхідну граничну корисність. Інакше кажучи, кожна наступна гривня має для особи меншу користь, ніж попередня. Винятки з системи можливі, але загалом для людини з заробітною платнею 6000 грн. додаткова тисяча гривень матиме більший вау-ефект, ніж для

людини, чия заробітна плата складає 50000 грн., а тому перерозподіл доходів до тих, для кого воно матиме більшу користь, має сенс.

Відповідно до наявних даних економічної статистики, вибірки з яких наведені на рисунку 3.2 [32] та в таблиці 3.2 [33] збільшення надходжень до бюджетів, у результаті зміни політики регулювання доходів громадян, досягнута не буде, але буде зменшена диференціація доходів громадян, яка на даний момент є доволі відчутною.

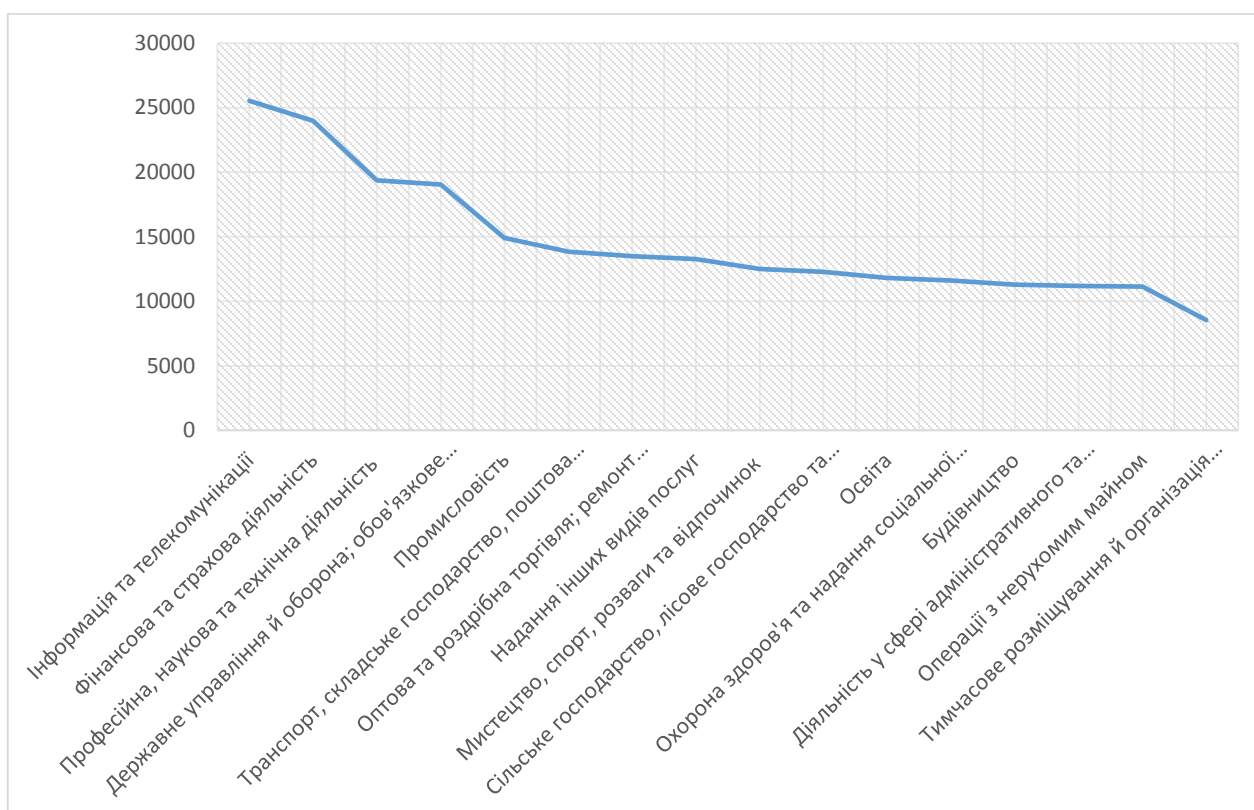

Рисунок 3.2 – Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2021 році, грн

Так, за 2021 рік середня зарплата в найбільш високооплачуваній галузі зайнятості (сектор інформації та телекомунікації) перевищувала середню зарплату у найбільш низькооплачуваній (тимчасове розміщення й організація харчування) у 3,5 разів, а заробітну плату у такій соціально важливій і масштабній за кількістю зайнятих сфері як охорона здоров'я – у понад 2 рази.

Таблиця 3.2

Середньомісячна заробітна плата та кількість штатних працівників за видами економічної діяльності у 2021 році.

Вид діяльності	Заробітна плата, грн	Кількість штатних працівників	
		тис. осіб	% від загальної кількості
Інформація та телекомунікації	25530	103,2	1,5%
Фінансова та страхова діяльність	23975	167,7	2,4%
Професійна, наукова та технічна діяльність	19369	202,6	2,9%
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	19048	393,7	5,6%
Промисловість	14902	1744,4	24,8%
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	13837	592,4	8,4%
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	13488	807,3	11,5%
Надання інших видів послуг	13279	24,5	0,3%
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	12508	119,7	1,7%
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	12287	380,1	5,4%
Освіта	11817	1165,3	16,6%
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	11616	783,7	11,2%
Будівництво	11289	220,9	3,1%
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	11186	176,8	2,5%
Операції з нерухомим майном	11142	71,2	1,0%
Тимчасове розміщення й організація харчування	8543	67,2	1,0%
Всього	x	7020,7	100%

За результатами аналізу даних таблиці 3.2 можна зробити висновок, що за підсумками 2021 року 4264,7 тис. найманих працівників (60,7% від загальної кількості) отримували заробітну плату в середньому від 12 до 20 тис. грн, 2485,1 тис. найманих працівників (35,4% від загальної кількості) отримували заробітну платню в середньому нижче 12 тис. грн, з них 67,2 тис. найманих працівників (1% від загальної кількості найманих працівників) – менше 9 тис. грн., і лише 270,9 тис. найманих працівників (4% від загальної кількості) отримували середню заробітну плату понад 20 тис. грн., тобто диференціація доходів

найманих працівників є доволі високою та потребує коригування за рахунок коригування ставок ПДФО для різних груп доходів.

Як і будь-який інший інструмент державного управління, прогресивна шкала оподаткування має свої переваги і вади (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Порівняння переваг та можливих недоліків прогресивної шкали оподаткування.

Переваги прогресивної шкали оподаткування	Недоліки прогресивної шкали оподаткування
Соціально справедливий розподіл доходів	Підвищення ризику тінізації доходів
Зміщення податкового навантаження з менш забезпечених на більш забезпечені верстви населення	Збільшення надходжень до бюджетів – досягнута не буде
Підвищення прес-тижності суспільно корисних видів трудової діяльності, що не передбачають високої матеріальної винагороди	Збільшитися податковий тиск на роботодавців
Зменшення різниці між дискреційними доходами осіб з однаковим рівнем освіти в різних сферах зайнятості	Ускладнення в адмініструванні податку з доходів фізичних осіб

Часто, коли йдеться про диференційоване оподаткування, крім наповнення бюджету можна почути аргументи за соціальну справедливість. Більше того, під час дискусії поняття також має діаметрально протилежні значення залежно від точки зору. Дві існуючі моделі — прогресивна та єдина ставка — мають свої плюси та мінуси, і вони допускають не лише чисту «математику», але й моменти соціальної справедливості. Насправді

вважається, що прогресивне оподаткування забезпечує останнє краще: чим більше ви заробляєте, тим більше податків ви платите.

Головною негативною стороною є створення та функціонування незаконних схем щодо ухилення від сплати податків і втрата ініціативи працювати й отримувати більш високий дохід.

Негативну сторону даного нововведення можна нівелювати шляхом залучення до формування відповідного відношення до сплати податків громадянами місцевих органів самоврядування, спираючись на амбітний процес територіальної реформи, який розпочався у 2014 році.

Однією з найбільш важливих цілей для органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях є досягнення повної фінансової самостійності місцевих бюджетів, оскільки без належного фінансового ресурсу неможливо говорити про перспективи якісного задоволення потреб населення в наданні медичних, освітніх, культурних, адміністративних та інших послуг членам територіальних громад.

Згідно з Бюджетним кодексом України [1], найбільш вагомими джерелами власних надходжень місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб.

Рівень оподаткування доходів фізичних осіб безпосередньо впливає на фінансові ресурси кожного громадянина, особливо тих, які отримують основні доходи у вигляді заробітної плати.

Отже, можна зробити висновок про пряму зацікавленість органів місцевого самоврядування в активній участі як у роз'яснювальній роботі щодо зміни громадської думки про сплату податків з отриманих доходів, так і в безпосередньому процесі адміністрування податків шляхом участі в інформуванні жителів громад про виникнення податкового обов'язку зі сплати податків.

Міжнародна практика виходить з того, що громадяни, доходи яких вистачають лише на задоволення найнеобхідніших потреб, повинні

сплачувати мінімальні податки (або не сплачувати їх взагалі). Ті, хто може дозволити собі предмети розкоші, повинні витратити половину чи більше своїх доходів у бюджет. Більшість людей погоджуються з цією нерівністю. Водночас деякі експерти розуміють громадянську рівність у термінах «соціальної справедливості», в тому числі і як проценти, що сплачуються у вигляді податків [30, 14].

Перенесення податкового тягаря з менш забезпечених на більш забезпечених, якщо воно включене до податкових ставок, загалом збільшує надходження до бюджету. Перерозподіл зменшить обсяг державних пільг, у тому числі житлових субсидій, які виплачуються працівникам з низькими доходами через невиправдано високі податкові ставки, прив'язані до їхніх заробітків. Іншим рушійним фактором працевлаштування та переходу до офіційного ринку праці в цьому контексті є віра працівників у свою здатність утримувати себе та свої сім'ї справедливою оплатою праці [31, с.10].

Зменшення розриву в наявних доходах між людьми з однаковим рівнем освіти в різних сферах зайнятості є надзвичайно важливим для внутрішнього ринку праці. На високоосвічених працівників припадає переважна більшість видів економічної діяльності з низькими доходами, таких як освіта, медицина, державне управління та соціальна робота. Те, чи зможе країна ефективно перерозподіляти доходи за таких обставин, є інтуїтивним тлумаченням суспільного почуття справедливості та має великий вплив на соціальну та професійну самоідентичність людей, особливо молоді.

ВИСНОВКИ

Спираючись на досвід інших країн у сфері реформування державної політики регулювання доходів населення через оподаткування, необхідно враховувати той факт, що неможливо винайти загальну формулу формування ефективної державної політики, придатну для всіх без винятку країн, навіть на одній стадії розвитку. Кожна країна має свою історію, культуру, територію, політику, економіку та інші особливості, які визначають різні методи та механізми виконання завдань. Водночас досвід інших країн є цінним у багатьох відношеннях, оскільки він чітко демонструє можливість побудови ефективних інституцій.

Так, наприклад Нідерланди не є країною з низьким рівнем оподаткування доходів резидентів та нерезидентів - люди з вищими заробітками можуть розраховувати на значне оподаткування своєї зарплати (до 49,5%), що є високим рівнем для ЄС (в Україні цей показник дорівнює 18%), але у цій країні існує п'ять видів податкових відрахувань, що залежать від віку, кількості дітей, доходу батьків і відрізняються сумою, на яку дозволено зменшувати оподатковуваний дохід (в євро на одну дитину).

Україна здійснила низку політичних, адміністративних і фіскальних реформ децентралізації, щоб покращити надання послуг і зміцнити місцеву демократію [4]. Вони включали створення 1469 об'єднаних муніципалітетів, на які були розподілені нові обов'язки та фінансові ресурси для виконання їхніх повноважень.

Реформи децентралізації позитивно вплинули на адміністративні, кадрові та фіскальні можливості муніципалітетів, а також на якість послуг. Результати опитування ОЕСР, яке заповнили 51% з 1469 муніципалітетів України, підтверджують такі висновки [25].

Доходи місцевих бюджетів є основою економічного, соціального та культурного розвитку регіонів. Від повноти формування дохідної частини місцевих бюджетів залежить своєчасність та якість надання бюджетних послуг, рівень життя населення, а так як основним джерелом місцевих доходів є ПДФО, то доцільно приділити увагу оптимізації його адміністрування з метою зменшення розриву між рівнем доходів громадян та, відповідно, зменшити навантаження на місцеві бюджети в частині соціальних виплат для підтримки високоосвічених членів громади, які отримують низькі доходи, виконуючи соціально необхідну роботу – вчителі, лікарі, соціальні працівники.

В Україні ПДФО сплачується за єдиною ставкою і є державним податком. Аналізуючи деякі наукові публікації, в яких узагальнено основні негативні та позитивні риси сучасного стану оподаткування доходів фізичних осіб, можна зробити висновок, що прогресивне оподаткування матиме бажаний ефект, але потребує не простого впровадження нових ставок, а системних змін державної політики регулювання доходів громадян України.

Підвищення реальних доходів високоосвічених працівників може стати основою для формування середнього класу в Україні, оскільки майже в усіх країнах, як розвинених, так і тих, що розвиваються, високий рівень освіти є запорукою гідного трудового доходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. "Бюджетний Кодекс України". Кодекс України. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text> (дата звернення: 01.11.2022)
2. "Податковий кодекс України". Кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (із змінами та доповненнями). веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 01.11.2022)
3. "Про Державний бюджет України на 2022 рік". Закон України. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 04.11.2022)
4. "Про місцеве самоврядування в Україні". Закон України від 21.05.1997. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.10.2022)
5. Сімейний кодекс України веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. (дата звернення: 01.12.2022)
6. "Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України": Постанова КМУ від 20.08.2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п#Text> (дата звернення: 21.10.2022)
7. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (дата звернення: 15.10.2022)
8. Проект Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року. URL: [http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/Стратег%20Економічн%20безп%20до%202025%20\(проект\)%202021-02.pdf](http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/Стратег%20Економічн%20безп%20до%202025%20(проект)%202021-02.pdf) (дата звернення: 01.10.2022)

9. Гмирін А. Детінізація економіки: від традиційних схем і декларацій до цивілізованого підходу і рішучих дій// Економічна правда. — 2020. — Електронний ресурс: <https://www.epravda.com.ua>. (дата звернення: 01.0.2022)
10. Супрунова І.В. Державна політика у сфері детінізації національної економіки як структурної складової державної безпеки [Текст]: монографія / І.В. Супрунова. – Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2021. – 340 с. ISBN 978-966-995-295-0
11. Belastingdienst Nederland. веб-сайт. URL: <https://over-ons.belastingdienst.nl> (дата звернення: 01.10.2022)
12. "Netherlands tax plan 2021". Bloomberg Tax. веб-сайт. URL: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/Netherlands-tax-plan-2021> (дата звернення: 01.10.2022)
13. "Netherlands gazettes decision implementing adjustment regime for 2022 direct taxes". Bloomberg Tax. веб-сайт. URL: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/netherlands-gazettes-decision-implementing-adjustment-regime-for-2022-direct-taxes> (дата звернення: 01.10.2022)
14. "Presentation How much the state costs". Case Україна. веб-сайт. URL: <https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/Presentation-How-much-the-state-costs.zip> (дата звернення: 11.10.2022)
15. "Who we are". CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis. веб-сайт. URL: <https://www.cpb.nl/en/who-we-are> (дата звернення: 11.10.2022)
16. "Dutch tax plan 2022 direct taxes". Mondaq. веб-сайт. URL: <https://www.mondaq.com/withholding-tax/1125250/dutch-tax-plan-2022-direct-taxes> (дата звернення: 11.10.2022)
17. "Податкові диспропорції та доходи бюджету". Бізнес Цензор . веб-сайт. URL:

- https://biz.censor.net/columns/3293768/podatkov_disproports_ta_dohodi_byudjet_u2022 (дата звернення: 11.10.2022)
18. Вільна енциклопедія Вікіпедія. веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 11.10.2022)
19. "Державні фінанси в Нідерландах". Інформаційно-аналітичні матеріали" веб-сайт. URL: https%3A%2F%2Fafu.kiev.ua%2Fgetfile.php%3Fpage_id%3D459%26num%3D3&usg=AOvVaw1ZRL613qAOHLutjZ0IW-rQ (дата звернення: 08.10.2022)
20. . "Pandemic of tax injustice in Ukraine". Taxjustice. веб-сайт. URL: https://taxjustice-net.translate.google.com/2020/07/08/pandemic-of-tax-injustice-in-ukraine/?_x_tr_sl=auto&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=uk#_ftn2 (дата звернення: 08.10.2022)
21. "Domestic revenue mobilization". USAID. веб-сайт. URL: <https://idea.usaid.gov/cd/ukraine/domestic-revenue-mobilization> (дата звернення: 08.10.2022)
22. "Ukraine". Tradingeconomics. веб-сайт. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/gdp> (дата звернення: 08.10.2022)
23. "Pandemic of tax injustice in Ukraine". taxjustice.net веб-сайт. URL: <https://taxjustice.net/2020/07/08/pandemic-of-tax-injustice-in-ukraine/> (дата звернення: 08.10.2022)
24. "Overview". Worldbank. веб-сайт. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/overview> (дата звернення: 08.10.2022)

25. "Public governance in Ukraine". OECD. веб-сайт. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/public-governance-in-ukraine-c8cbf0f4/> (дата звернення: 09.10.2022)
26. "Податкові перевірки поза законом". Українська правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/21/691726/> (дата звернення: 08.10.2022)
27. Конспект лекцій з дисципліни «Податкова система» для студентів напряму підготовки 030504 «Економіка підприємства», стор.4,38.
28. Державна податкова служба України / Новини. веб-сайт. URL: <https://sfs.gov.ua/media-tsentr/hovini/378391.html>. (дата звернення: 18.10.2022)
29. "Netherlands ranked 8th most happy developed nation". Dutch expat news. веб-сайт. URL: <https://www.iamexpat.nl/expat-info/dutch-expat-news/netherlands-ranked-8th-most-happy-developed-nation>
30. Дутчак О. Прогресивне оподаткування робить людей щасливішими, але чи допоможе воно Україні? [Електронний ресурс] / О. Дутчак, А. Гладун. – 2019. – URL: <https://commons.com.ua/uk/progresivneopodatкування-robot-lyudej-shhaslivishimi-ale-chidopomozhe-vono-ukrayini/>.
31. Коломієць О. О. Актуальні проблеми реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні [Електронний ресурс] / О. О. Коломієць // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2019. – URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialnapolitika/aktualni-problemi-reformuvannyaopodatкування-dokhodiv-fizichnikh>.
32. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці / Оплата праці та соціально-трудова відносина. веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpsph/szpsph_ed_rik.xlsx
33. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці / Оплата праці та соціально-трудова відносина. веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/Sok_ed/Sok_ed2021_ue.xlsx.